

KIRGIZİSTAN - TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİNDEKİ ESKİ TÜRK KÜLTÜR VE UYGARLIĞI İLE İLGİLİ ESERLER ÜZERİNE

Cengiz ALYILMAZ*

Öz

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında kısa sürede siyasi, ticari, askerî, sosyal ve kültürel alanlarda ilişkiler kurulmuş; bu ilişkilerin en önemlisi de eğitim - öğretim alanında gerçekleştirilmiştir.

Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi de iki kardeş ve dost devlet arasındaki ilişkilerin taçlandırılması amacıyla İzmir’de imzalanan eğitim ve kültür anlaşmaları çerçevesinde 30 Eylül 1995 tarihinde kurulmuş; 1997-1998 yılında da eğitim öğretime başlamıştır.

Manas Üniversitesinin kuruluşunun üzerinden bugün itibarıyla 20 yıl geçmiş; üniversite fiziki yapısı, eğitim öğretim kalitesi, bilimsel ve akademik faaliyetleriyle Asya coğrafyasının parlayan yıldızı hâline gelmiştir.

Bünyesinde 9 fakülte, 3 yüksekokul, 2 enstitü, 5 araştırma ve uygulama merkezi bulunan üniversiteden bugüne kadar binlerce öğrenci mezun olmuştur.

Hâlen de 5000 civarında öğrencinin eğitim öğrenim gördüğü Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, eğitim öğretim faaliyetlerinin yanında bilimsel – akademik faaliyetlerin, dil, tarih, arkeoloji alanlarında araştırma ve incelemelerin de yapıldığı bir üniversitedir. Bu bağlamda üniversite bünyesinde bir müze (Arkeoloji - Etnografya Laboratuvarı Müzesi) oluşturulmuş; öğretim üyeleri ve öğrenciler tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bazı materyaller de bu müzeye taşınmıştır.

Bu makalede önce Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi tanıtılmakta; sonra da üniversitede bulunan Eski Türk kültür ve uygarlık eserleri hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, Eski Türk kültür ve uygarlık eserleri, arkeoloji, etnografya, müze.

ARTIFACTS OF EARLY TURKISH CULTURE AND CIVILIZATION AT KYRGYZ TURKISH MANAS UNIVERSITY

Abstract

Political, commercial, military, social and cultural relationships were established in a short time between the Republic of Turkey and the Kyrgyz Republic which declared independence in 1991. The most important of these relationships were built up in education.

Kyrgyz-Turkish Manas University was established on September 30, 1995 in order to crown relations between the two brotherly and friendly states

* Prof. Dr.; Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, calyilmaz@gmail.com.

within the framework of education and culture agreements signed in Izmir, and it started teaching in the 1997-1998 academic year.

It has been 20 years since the establishment of Kyrgyz-Turkish Manas University which has become the rising star of the Asian region with its physical structure, academic quality, and scientific and academic activities.

Thousands of students have so far graduated from the University which incorporates 9 faculties, 3 colleges, 2 institutes, and 5 research and application centers.

Kyrgyz-Turkish Manas University at which around 5000 students today study is a university where scientific and academic activities, and research and studies in the field of language, history, and archeology have been undertaken in addition to educational activities. To this end, a museum (Archaeology-Museum of Ethnography Laboratory Museum) was created at the university; and a number of materials discovered as a result of surface explorations and excavations conducted by academicians and students were brought to this museum.

The present paper first introduces Kyrgyz-Manas University and later provides information on former Turkish culture and civilization works at the University.

Keywords: Kyrgyz-Turkish Manas University, Former Turkish culture and civilization works, archeology, ethnography, museum.

Giriş: Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi:

Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesindeki eski Türk kültür ve uygarlık eserlerini dikkatlere sunmadan önce kuruluşunun 20. yılını geride bırakan; Kırgızistan'ın ve Türkiye'nin eğitim öğretim alanında Asya coğrafyasındaki öncüsü ve övüncü hâline gelen Manas Üniversitesi hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır:

- **Üniversitenin Adı:**

Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, hayatı destanlaştırılan, Kırgızların ve bütün Türk Dünyası'nın millî ve efsanevi kahramanı "Manas"ın adını taşımaktadır.

- **Üniversitenin Kuruluşuna Dair:**

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan / kurulan devletlerden biri de Kırgızistan Cumhuriyeti olmuştur.

Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan, Çin Halk Cumhuriyeti ile komşu olan Kırgızistan Cumhuriyeti Asya kıtasının en merkezî ve stratejik bölgesinde bulunmaktadır.

Bugünkü Kırgızistan Cumhuriyeti sınırları içinde kalan topraklar da tarihte pek çok Türk devlet ve topluluğunun da kurulmasına, gelişmesine, ihtişamına ve yıkılışına sahne olmuştur.

Kırgızistan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki tarihî, sosyal, kültürel ve etnik bağlar (diğer Türk cumhuriyetlerinde olduğu gibi) Türkiye'nin Kırgızistan'a büyük ilgi göstermesine vesile olmuştur. Bu yakın ilgi Kırgızistan Cumhuriyeti tarafından da karşılık bulmuş; ikili ilişkiler kardeşlik çerçevesinde artarak devam etmiştir.

Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi de iki kardeş devlet arasındaki ilişkilerin taçlandırılması amacıyla İzmir'de imzalanan eğitim ve kültür anlaşmaları çerçevesinde 30 Eylül 1995 tarihinde kurulmuş; 1997-1998 yılında da eğitim öğretime başlamıştır.

Foto 1: Manas Üniversitesinin şehir merkezindeki¹ binasının önünde bulunan tabelanın görüntüsü²

¹ Manas Üniversitesinin şehir merkezindeki binası Bişkek'in en merkezi bölgelerinden birinde / Tınçtık Caddesi 56 numaralı adreste bulunmaktadır.

Manas Üniversitesi kuruluş yıllarında Bişkek şehir merkezinde eğitim öğretime başlamıştır.

Foto 2: Manas Üniversitesinin şehir merkezindeki binasının giriş kapısından bir görüntü

Foto 3: Manas Üniversitesinin şehir merkezindeki binasından bir görüntü

² Bu makalede yer alan fotoğrafların altlarında herhangi bir isim bulunmayanları tarafımdan çekilmiştir. Tarafımdan çekilmeyen fotoğrafların kime ait oldukları ise ilgili fotoğrafların altlarında belirtilmiştir. Bugün için sıradan görünen her fotoğraf, gelecek için tarihi bir belge niteliği taşımaktadır. Bu sebeple makalede verilen bilgiler fotoğraflarla desteklenmiştir.

Manas Üniversitesinde eğitim öğretim faaliyetleri bir yandan şehir merkezindeki binada devam ederken diğer yandan Kırgızistan Cumhuriyeti'nin yetkili makamlarıyla Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan anlaşmalar çerçevesinde Cal mevkiinde tahsis edilen arazide yeni yerleşke inşa edilmeye başlanır.

Eğitim öğretim esas itibarıyla (sonraki yıllarda Ünlü Kırgız Yazar ve Devlet Adamı Cengiz AYTMATOV'un adı verilen) bu yerleşkedeki (son derece modern) binalarda sürdürülür.³

Foto 4: Manas Üniversitesinin Cengiz AYTMATOV Yerleşkesi'nin giriş kapısının görüntüsü⁴

³ Manas Üniversitesinin yönetimle ilgili bazı birimleri ile bazı bölümler şehir merkezindeki binada faaliyetlerine devam etmekte; bu binada ayrıca yemekhane de bulunmaktadır. Cengiz AYTMATOV Yerleşkesi'nde ise modern fakülte binalarının yanında lojmanlar, konukevleri, merkezi kütüphane, kafeteryalar, spor kompleksleri, cami vd. mevcuttur.

⁴ Cengiz AYTMATOV Yerleşkesi'nin giriş kapısı esas itibarıyla Kırgız çadırının ana yapısını temsil etmektedir.

Foto 5: Manas Üniversitesi'nin Cengiz AYTMAOV Yerleşkesi'ndeki rektörlük binasının giriş kısmının görüntüsü

Foto 6: Cengiz AYTMAOV Yerleşkesi'ndeki fakülte binalarından genel bir görüntü

- **Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesindeki Akademik Birimler:**⁵

Bütçesinin büyük bölümü Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından karşılanan Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesinin bünyesinde **9 fakülte** (Edebiyat Fakültesi, Fen Fakültesi, İletişim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Veteriner Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İlahiyat Fakültesi), **4 yüksekokul** (Yabancı Diller Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Meslek Yüksekokulu), **2 enstitü** (Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü), **6 araştırma ve uygulama merkezi** (Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi, Orta Asya Araştırmaları Merkezi, Biyoteknoloji - Biyoçeşitlilik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Uzaktan Eğitim Merkezi, Sürekli Eğitim Merkezi, Teknoloji Merkezi, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) bulunmaktadır.

Foto 7: Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bayraklarıyla Manas Üniversitesinin logosunun görüntüsü

⁵ Manas Üniversitesi ile ilgili bu bölüm Manas Üniversitesinde yapmış olduğum gözlemler, bazı öğretim üyeleriyle gerçekleştirdiğim görüşmeler; üniversitenin web sitesinden (www.manas.kg, manas.edu.kg), üniversiteyle ilgili tanıtım amaçlı yayınlanan bültenlerden, kataloglardan ve albümlerden edindiğim bilgiler ışığında hazırlanmıştır.

Manas Üniversitesi bugün gelinen noktada kuruluşunun 20. yılında Türk dünyasının ve Orta Asya coğrafyasının eğitim öğretim alanında parlayan yıldızı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Bologna sürecini de esas alarak uluslararası bir üniversitenin karakteristiklerine sahip olan Manas Üniversitesi “Sistem ve Mevzuat, Çağdaş Eğitim Öğretim Ortamları”, “Nitelikli İnsan Kaynakları”, “İleri ve Modern Teknolojik Altyapısı”, “Güçlü Fiziki İmkanları”, “Ülkenin En Gelişmiş Bilişim Altyapısı”, “Kütüphane ve Öğrenme Merkezi” ile camiasına 24 saat her alanda hizmet veren canlı bir organizma gibi çalışmaktadır (www.manas.kg).

Foto 8: Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sebahattin BALCI Türk Dünyası Vatandaşlığı Projesi⁶ ile ilgili sempozyumda konuşma yaparken

Eğitimde uluslararası bir marka ve bilimde Orta Asya’da bir cazibe merkezi olma yolunda önemli mesafeler kat eden; Türk Konseyinin ve Türk Üniversiteler Birliğinin⁷ çalışmalarına büyük katkılar sağlayıp 2016 yılında Türk Üniversiteler Birliğinin dönem başkanlığını üstlenen Manas Üniversitesi uluslararası ilişkilere büyük önem vermektedir. Başta

⁶ Manas Üniversitesi, Türk Dünyası için büyük önem taşıyan; Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri arasında yer alan; danışmanlığını Cengiz ALYILMAZ’ın, yürütücülüğünü ise Semra ALYILMAZ’ın yapmış olduğu Türk Dünyası Vatandaşlığı Projesi’nin de paydaşlarından biridir. 2015 yılında “Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAY) Türk Dünyasına Hizmet Ödülü”ne layık görülen Türk Dünyası Vatandaşlığı Projesi’nin diğer paydaşları arasında Valeh Hacılar Uluslararası Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı, Uluslararası TEKE (Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim) Derneği, Gaziantep Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi bulunmaktadır. Proje hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Alyılmaz C., 2015, s. 69-76; Alyılmaz S., 2015, s. 77-85.

⁷ Türk Konseyinin ve Türk Üniversiteler Birliğinin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mert, 2015, s. 273-290.

Türkiye olmak üzere 20 ülkeden 144 kurum ve kuruluşla imzalanan anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetler bunun apaçık göstergesidir.

Son 5 yıl içerisinde sistem, kurumsallaşma, eğitim öğretim programları, insan kaynakları, güçlü bilişim altyapısı, kütüphane ve öğrenme merkezleri, eğitim öğretim bilimsel araştırma ve topluma hizmet sunmada, ileri ve modern donanıma sahip teknoloji merkezi, laboratuvarları, atölyeleri ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bilimsel faaliyetler, ilmî araştırmalar, projeler ve yayınlar ile akademik kalitede de güvenilirlik çizgisini yakalayıp dış denetime hazırlanan Manas Üniversitesi kurumsal yönetimde almış olduğu TSE ISO 9001 2008 Belgesi ile yönetimdeki kalite güvencesini de tescil ettirmiştir (www.manas.kg).

Manas Üniversitesinde 16 ülkeden 5000 civarında öğrenci Türkçe ve Kırgızca olarak öğrenim görmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrenciler üniversiteye ÖSYM tarafından Türkiye’de yapılan sınavlarla; Kırgızistan Cumhuriyeti vatandaşları ile diğer ülkelerden, Türk cumhuriyetlerinden ve akraba topluluklardan gelenler ise ÖSYM’nin Manas Üniversitesindeki temsilciliğinin ve Kırgızistan yetkili makamlarının birlikte yaptıkları sınavlarla kabul edilmektedirler.

Foto 9: Manas Üniversitesine girmek için sınav sırasında bekleyenlerin görüntüsü⁸

⁸ Manas Üniversitesine sınırlı sayıda öğrenci alınmasına rağmen eğitim öğretim kalitesi, öğrencilere sunulan imkânlar vd. üniversiteye olan ilginin her geçen yıl daha da fazla artmasını sağlamaktadır.

Manas Üniversitesinde eğitim ve öğretim kalitesinin yüksek olmasında, üniversitenin uluslararası nitelik kazanmasında, her alanda başarılı faaliyetlerle adından söz edilmesinde üniversiteye Türkiye ve Kırgızistan devletlerinin sağladıkları imkânların, gerçekleştirilen bilimsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerin, yayınlanan eserlerin ve seçkin akademik kadronun rolü çok büyüktür. Nitekim Manas Üniversitesinde kuruluşundan bugüne kadar genelde Kırgızistan'ın ve Türkiye'nin farklı üniversitelerinden gelen alanında temayüz etmiş bilim adamları ve yöneticileri görev yapmışlardır. Bu bilim adamlarının ve yöneticilerin akla ilk gelenler şunlardır:⁹

Kırgızistan'dan: Abdıldacan Akmataliyev, Akmatali Alimbekov, Alla Narozya, Anarkül Urdaletova, Anvarbek Mokeev, Artıkpay Süyündükov, Asılbek Kulmırzaev, Aygerim Dıykanbayeva, Bakıtbek Orunbekov, Beyşebay Usubaliyev, Burul Sagınbayeva, Camgırbek Bököşev, Ceenbek Alımbayev, Cıldız Alımova, Cusup Pirimbayev, Çetin Cumagulov, Kadıralı Konkobayev, Kadırkul Ömürkulov, Kadyan Boobekova, Karıbek Moldobayev, Kayrat Belek, Kıyaz Moldokasımov, Kubatbek Tabaldiyev, Kuseyin İsayev, Layli Ükübayeva, Mirzat Rakımbekuulu, Muratbek Kocobekov, Negizbek Şabdanaliyev, Nurdin Useev, Osmonakun İbrahimov, Rahat Macitova, Roza Abdıkulova, Salıcan Cigitov, Taalay Abdiyev, Talip İbraimov, Turar Koyçuyev, Ulanbek Alimov, Venera Akmatova, Zamira Derbişeva, Zeba Musabayeva.

Türkiye'den: Abdullah Karaçağ, Ahmet Buran, Ahmet B. Ercilasun, Ahmet Güngör, Alpaslan Âşık, Ali Birinci, Ali Bahadır, Arif Çağlar, Ayhan Bay, Ayhan Sürek, Bayram Kodaman, Bilge Ercilasun, Cengiz Alyılmaz, Cengiz Buyar, Cihan Özdemir, Doğan Kaya, Ergin Ayan, Fatma Ürekli, Fahri Unan, Gülçin Çandarlıoğlu, Gülden Sağol Yüksekaya, Güljanat Ercilasun, Hakan Taş, Halit Aşlar, Harun Bal, Hayati Beşirli, Hülya Kasapoğlu Çengel, Hüseyin Özbay, Işık Özkan, İbrahim Şahin, Kâmil Akarsu, Kemal Karahan, Kerim Sarıgül, Konuralp Ercilasun, Leyla Karahan, Mehmet Aydın, Mehmet Kıldıroğlu, Mehmet Şişman, Metin Akkuş, Mevlüt Gültekin, Muhittin Gümüş, Mustafa Aksoy, Mustafa Sinan Kaçalın, Muzaffer Ürekli, Orhan Bilgin, Orhan Söylemez, Osman Yorulmaz, Önal Kaya, Remzi Ataoğlu, Reşat Genç, Sebahattin Sivrikaya, Sahavet Gürdal, Semra Alyılmaz, Servet Özdemir,

⁹ Bilim adamlarının ve yöneticilerin adları yazılırken alfabetik sıra esas alınmıştır. Manas Üniversitesinde görev yapan ancak adları burada bulunmayan bilim adamları mutlaka vardır. Buraya hafızamda adları yer eden ve yaptıkları bilimsel – akademik faaliyetlerle adlarından Manas Üniversitesinde hâlâ söz edilen isimler alınmıştır.

Sebahattin Balcı, Selahattin Sarı, Seyfullah Çevik, Şuayip Karakaş, Tuncer Baykara, Tuncer Gülensoy, Tülay Çevik, Üçler Bulduk, Vehbi Başkapan, Ziya Arpalı.

- **Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesindeki Sosyal ve Kültürel Faaliyetler:**

Manas Üniversitesinde bir yandan eğitim öğretim faaliyetleri uluslararası düzeyde başarılı bir şekilde sürdürülürken; diğer yandan sosyal, kültürel ve sanatsal faaliyetler aynı şekilde gerçekleştirilmektedir.

Manas Üniversitesindeki folklor ekipleri ve müzik grupları yaptıkları başarılı faaliyetlerle Kırgızistan'da ve Asya coğrafyasında adlarından sürekli söz edilir hâle gelmişlerdir.¹⁰ Bunda söz konusu ekiplerin Türk boy ve topluluklarının yaşayışlarına, inanışlarına ait tarihî değerlerden, verilerden, bilgi ve birikimlerden yararlanmalarının rolü büyüktür. Bu bağlamda Manas Üniversitesinin son derece zengin bir kostüm ve musiki aletleri arşivine sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Foto 10: Manas Üniversitesindeki folklor ekiplerinden birinin görüntüsü

¹⁰ Manas Üniversitesindeki farklı fakültelerde okuyan öğrencilerden oluşan ekiplerin başarılı çalışmalarının arkasında onları her zaman destekleyen üniversite yöneticilerinin ve yıllardan beri yılmadan, usanmadan eğitip başarılı etkinliklerin gerçekleşmesine vesile olan akademisyenlerin (özellikle de Öğretim Görevlisi Sebahattin Sivrikaya'nın) rolü büyüktür.

Foto 11: Manas Üniversitesindeki folklor ekiplerinden birinin görüntüsü

Foto 12: Manas Üniversitesindeki folklor ekiplerinde görev yapan otantik kıyafetler içindeki öğrencilerden birinin görüntüsü

Foto 13: Manas Üniversitesindeki folklor ekiplerinden birinin görüntüsü

Foto 14: Manas'ın Kızları Anadolu halk oyunlarını icra ederlerken

Foto 15: Manas Üniversitesindeki folklor ekiplerinden birinin görüntüsü

Foto 16: Manas'ın Kızları Kırgız halk oyunlarını icra ederlerken

Foto 17: Manas Üniversitesi musiki ekiplerinden birinin dinleti öncesindeki görüntüsü

Foto 18: Manas Üniversitesinin kopuzcularından birkaçının icra sırasındaki görüntüsü

Manas Üniversitesindeki Eski Türk Kültür ve Uygarlığı İle ilgili Eserler:

Manas Üniversitesindeki eski Türk kültür ve uygarlık eserlerini; Arkeoloji Müzesindeki Eserler, Taş Babalar, Diğer Eserler başlıkları altında incelemek mümkündür:

- **Arkeoloji - Etnografya Laboratuvarı Müzesindeki Eserler:**

Müzeler, hem farklı dönemlerde insan toplulukları (boylar, soylar, milletler) tarafından vücuda getirilen yaşayışa ve inanışa ait somut objelerin hem de evrendeki diğer canlı ve cansız varlıkların saklandıkları ve sergilendikleri mekânlardır.

Tarihe, bilime, kültüre, sanata, edebiyata, dile... ait varlıkların korunup sergilendikleri müzeler her yaşta ve her seviyede insanın bilgilendirilmesinde ve bilinçlendirilmesinde de önemli rol oynayan eğitim öğretim kurumlarıdır. Bu sebeple insanlar atalarına ait mirası korumak ve eğitim öğretim materyali olarak kullanmak için önceleri şehirlerde, kasabalarda, köylerde; sonraları ise, eğitim kurumlarında (okullarda ve üniversitelerde) müzeler açmışlardır.

Foto 19: Manas Üniversitesi Türkoloji Bölümü öğrencileri 2004 yılında yaptıkları (Kök)türk harfli objelerle¹¹

¹¹ Manas Üniversitesinde görev yaptığım süre içinde bu müzenin temelini oluşturmak için Edebiyat Fakültesi binası içindeki odalardan birini müze olarak düzenlemiş; öğrencilerime yaptırmış olduğum (Kök)türk harfli objeleri ve Kırgızlara ait bazı otantik dokümanları orada teşhir etmişim. 2005 yılında Manas Üniversitesinden ayrıldıktan sonra

Foto 20: Manas Üniversitesi yüksek lisans öğrencileri¹², 2004 yılında kendileri ve Türkoloji Bölümü lisans öğrencileri tarafından yapılan ve üzerlerinde (Kök)türk harfli yazılar bulunan bazı objelerle

Foto 21: 2004 yılında Manas Üniversitesindeki yüksek lisans öğrencileriyle yazıt bilimi dersinde (Foto: Negizbek ŞABDANALİYEV)

bu oda ihtiyaca binaen kapatılmış; söz konusu envanterin tarihî eser niteliği taşıyanları Manas Üniversitesindeki “Arkeoloji - Etnografya Müzesi”ne taşınmış; öğrencilerim tarafından farklı objeler üzerine (Kök)türk harfli metinlerin işlendiği objeler ise konuyla ilgili hocaların odalarına nakledilmiştir.

¹² Negizbek ŞABDANALİYEV, Nurdin USEEV, Osman ARICAN, Tatyana POPOVA, Kambek UMURZAKOV, Fatih SERÇE ve Gülzat NURDİNKIZI’ndan oluşan ve kendilerine tarafımdan yazıt bilimi dersi verilen yüksek lisans öğrencileri bugün Kırgızistan’daki ve Türkiye’deki farklı üniversitelerde öğretim üyesi ve öğretim görevlisi olarak çalışmaktadırlar. Bunlardan Dr. Nurdin USEEV ve Dr. Negizbek ŞABDANALİYEV’in (Kök)türk harfli yazıtlarla ilgili başarılı çalışmalar yaptıklarını gururla belirtmeliyim.

2004 - 2005 Öğretim Yılı'nda Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesinde meslektaşım Doç. Dr. Semra ALYILMAZ ile birlikte misafir öğretim üyesi olarak çalışmış; eğitim öğretim faaliyetlerinin yanı sıra (farklı disiplinlerde akademik çalışmalarını sürdüren bilim adamlarıyla birlikte) Kırgızistan'daki anıtların, yazıtların *vd.* kültür ve uygarlık eserlerinin epigrafik ve fotogrametrik belgelenmelerini gerçekleştirmiştik.

Yüzey araştırmalarımız sırasında Kırgızistan sınırları içinde farklı Türk boy ve toplulukları tarafından vücuda getirilen pek çok eserin bulunduğunu; bunların gerekli şekilde korunamadıklarını; tarihî eserlerin rahatlıkla alınıp satılabilen objeler hâline getirildiklerini tespit etmiş; hazırlamış olduğumuz rapor, makale, bildirilerle ve ikili görüşmelerde mevcut durumun önüne geçilmesi için konunun yetkililerinin ve ilgililerinin dikkatini çekmiştik (Alyılmaz, 2006, s. 17-27).

Her tarihî eser bulunduğu yerin tapu senedidir ve bulunduğu yerde korunmalıdır. Ancak bir tarihî eser bulunduğu yerde korunamıyorsa, kaybolma, çalınma, kırılıp parçalanma riski taşıyorsa o zaman kapalı mekânlara / müzelere taşınmalıdır. Bu sebeple biz Kırgızistan coğrafyasında kaybolma riski taşıyan ve korunamayan eserlerin müzelere taşınmasını; bu bağlamda söz konusu eserlerin Manas Üniversitesi Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde oluşturulacak bir müzede (Türk Uygarlığı Müzesinde) restorasyonlarının ve konservasyonlarının yapılarak teşhir edilebileceklerini Manas Üniversitesi Rektörlüğüne ve Kırgızistan Kültür Bakanlığı yetkililerine sözlü ve yazılı olarak bildirmiştik. Bununla da kalmayıp hem Kırgızistan'daki hem de Orta Asya'daki tarihî eserlerin ve diğer kültürel varlıkların korunması, araştırılıp incelenmesi ile ilgili olarak 2004 yılında "Orta Asya'daki Kültür ve Uygarlıkların Araştırılması" başlıklı kapsamlı bir bilimsel araştırma projesi hazırlanmış; içinde seçkin ve saygın 70 bilim adamının yer aldığı 8 araştırma grubu oluşturulmuştu.¹³

Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri arasında yer alan ve senatoca onaylanan proje şu gruplardan oluşmaktaydı:

¹³ Projenin genel sekreterliğini Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ; yöneticiliğini ise, Prof. Dr. Ahmet BURAN yapmıştır. Kırgızistan Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Kırgızistan Bilimler Akademisi, Kırgızistan'daki ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileriyle projenin bütün ayrıntıları görüşülmüş; projenin gerçekleştirilmesi hususunda mutabakat sağlanmış; ancak bugüne kadar uygulamaya konulamamıştır. "Orta Asya'daki Kültür ve Uygarlıkların Araştırılması" projesinin güncellenerek hayata geçirilmesi hem tarihî eserlerin ve kültürel varlıkların ortaya çıkarılıp korunmalarının yolunu açacak hem de Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesinin uluslararası alanda tanıtımına katkı sağlayıp sosyal bilimler alanında marka hâline gelmesine vesile olacaktır.

Epigrafik Belgelemeler ve Yüzey Araştırmaları Grubu,

Ağız, Sözlü Edebiyat ve Folklor Araştırmaları Grubu,

Sözlü Tarih, Etnoloji, Antropoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Grubu,

Yazılı Tarih Araştırmaları Grubu,

Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları Grubu,

Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Grubu,

Rölöve, Jeodezi ve Fotogrametri Araştırmaları Grubu,

Geleneksel Halk Sanatları, Halk Oyunları ve Halk Müziği Araştırmaları Grubu.

Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesinde görev yaptığımız sürede bizlerle uyum içinde çalışan; tarihî eserlerle ve proje ile ilgili olarak Kırgızistan'ın yetkili kurum ve kuruluşlarının temsilcileriyle yaptığımız görüşmelere katılan bilim adamlarından biri de Arkeolog Prof. Dr. Kubatbek TABALDİYEV'dir.¹⁴

Foto 22: Cengiz ALYILMAZ ve Kubatbek TABALDİYEV 2004 yılında Koçkor Yazıtları'ndan birinin yanında (Foto: Semra ALYILMAZ)

¹⁴ Kırgızistan'daki anıtlar, yazıtlar, kültür ve uygarlık eserleri ile ilgili olarak Doç. Dr. Semra ALYILMAZ ile birlikte yapmış olduğum yüzey araştırmaları sırasında Çetin CUMAGULOV, Kadirali KONKOBAYEV, Nurdin USEEV, Negizbek ŞABDANALİYEV ve Kanıbek UMURZAKOV'un yardımlarını gördüğümüzü belirtmek isterim. Kendilerine bu vesileyle teşekkür ederim.

Manas Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapan TABALDİYEV de (tıpkı bizler gibi) yıllardan beri bir yandan eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan ekip arkadaşları ve öğrencileriyle¹⁵ birlikte alan araştırmaları gerçekleştirmekte ve arkeolojik kazılar yapmaktadır.

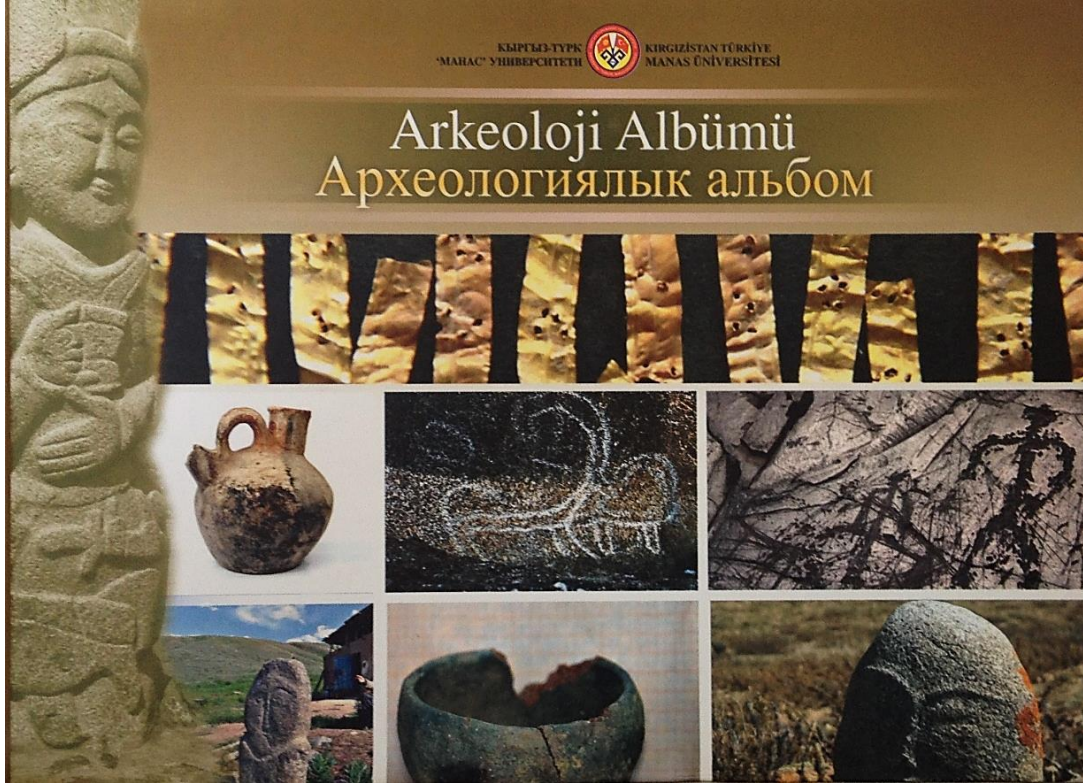

Foto 23: Kubatbek TABALDİYEV'in ekip arkadaşları ve öğrencileri ile birlikte yaptığı çalışmalarını konu alan ve Manas Üniversitesi tarafından yayınlanan kitabın¹⁶ kapak görüntüsü

TABALDİYEV'in ekip arkadaşları ve öğrencileri ile birlikte gerçekleştirdikleri yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda elde edilen bazı objeler Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sebahattin BALCI'nın ve Rektör Vekili Asılбек KULMIRZAEV'in öncülüklerinde Manas Üniversitesinin Cengiz AYTMATOV Yerleşkesi'nde

¹⁵ Prof. Dr. Kubatbek TABALDİYEV'in yüzey araştırmaları sırasında ekip arkadaşları ve öğrencileri arasında yer alan Dr. Kayrat BELEK, Künbolot AKMATOV, Asel KADIROVA ve Ömürbek DÖÖLÖTBEKOV özverili ve gayretli çalışmalarlarıyla dikkati çekmektedir. bk. Useev, 2014, s. 206-210.

¹⁶ Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Rektörlüğü tarafından TABALDİYEV'in ekip arkadaşları ve öğrencileriyle birlikte yapmış oldukları çalışmalarını belgeleyen ve ölümsüzleştiren *Arkeoloji Albümü / Археологиялык альбом* (Bişkek, 2014, 184 s.) adlı bir eser yayınlanmıştır. Türkçe ve Kırgızca olarak yayınlanan eserin yazarları Prof. Dr. Kubatbek TABALDİYEV, Dr. Alpaslan AŞIK; redaktörü Prof. Dr. Remzi ATAÖĞLU, editörleri Doç. Dr. Taalay ABDİEV ile Doç. Dr. Burul SAGINBAYEVA'dır. Eserin düzenlemesi ise Ümit DİKMEN ve Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sebahattin BALCI tarafından yapılmıştır. Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Useev, 2014, s. 206-210.

açılan (bizim yıllardır hayal ettiğimiz) “Arkeoloji - Etnografya Laboratuvarı Müzesi”nde¹⁷ sergilenmeye başlanmıştır.¹⁸

Foto 24: Prof. Dr. Kubatbek TABALDIYEV, Arkeoloji - Etnografya Müzesi'nin önünde

¹⁷ Laboratuvarlar modern müzecilik anlayışıyla oluşturulan her müzenin en önemli birimleri arasında yer alır. Eğer bir müze varsa onun mutlaka laboratuvarı vardır. Bu sebeple müzelerin adlarında “laboratuvar” kavram işaretinin yazılmasına ayrıca gerek yoktur. Manas Üniversitesindeki “Arkeoloji - Etnografya Laboratuvarı Müzesi”nin adının “Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesi” şeklinde düzeltilmesi yerinde olacaktır. Bu yazıda “Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesi” kavram işareti kullanılacaktır.

¹⁸ Müzedeki eserleri görüntülememiz sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli dostum, ekip arkadaşım Prof. Dr. Kubatbek TABALDIYEV’e teşekkür ederim.

Rektörlük Makamının bulunduğu binanın alt katında, modern müzecilik anlayışıyla oluşturulan mekânda yer alan ve arkeolojik ve etnografik materyaller kronolojik olarak teşhir edilmektedirler.

Foto 25: Müzeden genel bir görüntü

Foto 26: Müzeden genel bir görüntü

Foto 27: Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sebahattin BALCI, TDK Başkanı Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN, TC Kırgızistan Büyükelçisi Metin KILIÇ, TDK Yazıt Bilimi Kolu Başkanı Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ, TDK Bilimsel Araştırmalar Müdürü Yaşar YILMAZ Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesinde (Foto: Osman MERT)

Bugün Kırgızistan Cumhuriyeti sınırları içinde kalan topraklarda (Kök)türk öncesinde Sakalar'ın, Hunlar'ın, Wu-sunlar'ın; (Kök)türk ve Uygur dönemlerinde ise, Türgişler'in, On-Oklar'ın ve Oğuz birliğine bağlı diğer grupların yaşadıkları bilinmektedir. Manas Üniversitesi "Arkeoloji - Etnografya Müzesi"nde kronolojik olarak sergilenen eserler de anılan dönemlere aittir.

Sergilenen eserler arasında: üzerlerinde grafiksel dil öğelerini (petroglifleri, damgaları ve yazıtları) barındıran farklı boy ve ebatlardaki taşlar, taş babalar, tuğlalar, kerpiçler, künkler, farklı madenlerden yapılmış kullanım ve süs eşyaları (yemek kapları, saklama kapları, ritüel kaplar, çatalar, kaşıklar, kazanlar, el değirmenleri, yün eğirme ve dokuma aletleri, eyerler, üzengiler, gemler, yaylar, oklar, sadaklar, kılıçlar, kamalar, bıçaklar, mühürler, yüzükler, kolyeler), hayvan kemikleri ve hayvan iskeletleri, bazı önemli eserlerin imitasyonları, maketleri ve görüntüleri (fotoğrafları, çizimleri) yer almaktadır.

Arkeoloji - Etnografya Müzesinde yer alan bazı eserlerin görüntülerini dikkatlere sunmak yararlı olacaktır.¹⁹

Foto 28: Arkeoloji - Etnografya Müzesindeki saklama kaplarından bir kaçının görüntüsü

¹⁹ Müzede 1000 civarında obje bulunmaktadır. Kendileriyle görüştüğümüz Manas Üniversitesi yetkilileri birbirinden kıymetli bu eserlerin kataloğunun ve albümünün yapılacağını söylediler. Bu sebeple burada yalnızca birkaç objenin görüntüsünü dikkatlere sunmakla yetineceğiz.

Foto 29: Manas Üniversitesindeki bilim adamları tarafından yapılan kazılarda ortaya çıkarılıp müzeye getirilen bazı kerpiçlerin görüntüsü

Foto 30: Üzerine insan yüzü tasvir edilmiş bir kerpiğin görüntüsü

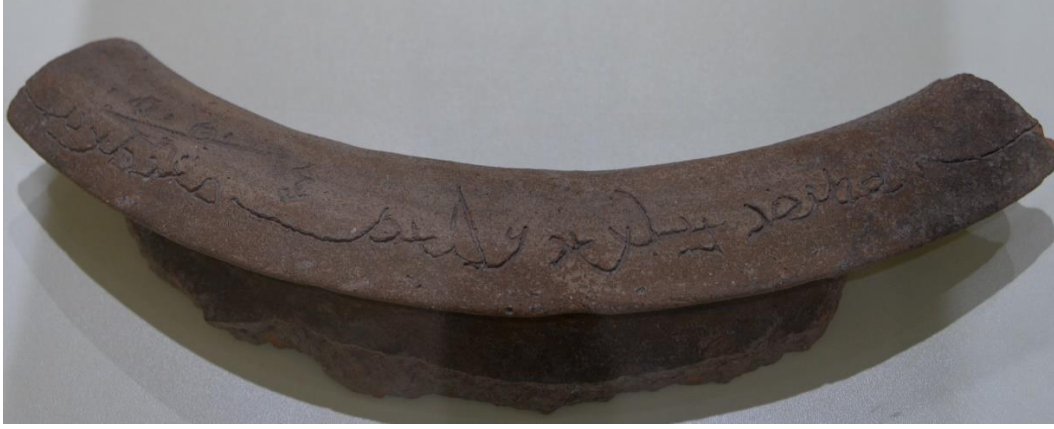
Foto 31: Üzerinde kaya üstü tasvirleri barındıran bir eserin görüntüsü

Foto 32: Avlanma sahnesini yansıtan bir eserin / kaya parçasının görüntüsü

²⁰ 2005 yılında yaptığım yüzey araştırmaları sırasında bu eserin resmî bir kuruluşun girişinde çöp kutusu olarak kullanıldığını görmüş; yetkililerden izin alarak Manas Üniversitesine getirmiştim. Eserin bugün Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesi'nde sergilenmiş olduğunu görmemün mutluluğunu yaşadığımı belirtmek isterim.

Foto 37: Üzerinde Soğdca bir yazıtı barındıran objenin görüntüsü

- **Manas Üniversitesindeki Taş Babalar:**

Eski Türk mezar geleneğinin ve anıt mezar komplekslerinin vaz geçilmez öğelerinden birini de taş babalar / bedizler oluşturur.

Ait oldukları dönemlerin seçkin ve saygın kişilerini (kağanlarını, katunlarını, prenslerini, prenseslerini, kumandanlarını, beylerini...) betimleyen bu eserler eski Türk boy ve topluluklarına ait en karakteristik kültür ve sanat eserleri arasında yer almaktadır.

Tarihte Türklerin yaşadıkları her bölgede vücuda getirilen ve bu bağlamda Kırgızistan'ın birçok bölgesinde rastlanan taş babalar, mezarlara / kurganlara / mezarlıklara ait birer obje olmalarının yanı sıra eski Türk boy ve toplulukların antropolojik özellikleri, yaşayışları, inanışları, giyim ve kuşamları, sosyal, kültürel ve ekonomik durumları... hakkında son derece kıymetli bilgiler edinmemize de vesile olmuşlardır. Anılan özelliklerine ve tarihî önemlerine rağmen taş babaların gerektiği şekilde korunduklarını söylemek ne yazık ki mümkün değildir.

Kırgızistan'daki taş babaların da çok azı bugün orijinal yerlerinde muhafaza edilmektedir. Zira taş babaların büyük bölümü buldukları yerlerden alınarak başka tarihî mekânlara, müzelerin teşhir salonlarına; müzelerin, kamu kurum ve kuruluşlarının veya özel sektöre ait işletmelerin bahçelerine taşınmışlardır. Bu eserlerin büyük bölümü açık alanlarda örtüsüz ve korunaksız biçimde sergilenmektedir.²¹

²¹ Kırgızistan'daki taş babalar ile ilgili olarak bk. Belli, 2003; Tabaldiyev ve Şamenova, 2006; Alyılmaz ve Alyılmaz, 2014.

Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde parçalanma, kaybolma ve yok edilme ihtimali söz konusu olan bazı taş babalar, Prof. Dr. TABALDİYEV ve ekip arkadaşları tarafından buldukları yerlerden alınarak Manas Üniversitesine getirilmiştir.

Manas Üniversitesindeki taş babaların bir kısmı açık alanda; bir kısmı ise Arkeoloji - Etnografya Müzesinde teşhir edilmektedir. Taş eserler, tarihî açıdan en az diğer madenlerden (altın, gümüş, bronz *vd.*) yapılmış eserler kadar önemlidir. Ancak taş eserlerin ülkemizde ve dünyanın birçok bölgesinde gerekli şekilde korunmadıkları; genelde açık alanlarda örtüsüz ve korunaksız şekilde sergilendikleri inkâr edilmez bir gerçektir.

Manas Üniversitesinde açık alanda bulunan taş babaların mümkün olan en kısa sürede Arkeoloji - Etnografya Müzesinde oluşturulacak taş eserler bölümünde sergileneceğine olan inancımızı belirterek; üniversitedeki bazı taş babaların görüntülerini ilgilileriyle paylaşmak yerinde olacaktır:

Foto 38: Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesindeki taş babalardan ikisinin görüntüsü

Foto 39: Manas Üniversitesinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin bahçesindeki taş babaların genel görüntüsü (Foto: Osman Mert)

Foto 40: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin bahçesindeki taş babalardan birinin görüntüsü

Foto 41: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin bahçesindeki taş babalardan birinin görüntüsü

Foto 42: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin bahçesindeki taş babalardan birinin görüntüsü

- **Duvar Resimleri ve Tablolar:**

Görsel sanatların en karakteristik dallarından biri olan resim, ilettiği mesaj dikkate alınarak dil bilimciler ve yazıt bilimciler tarafından grafiksel dil öğeleri içinde de değerlendirilmektedir.

Türk boy ve topluluklarının hem grafiksel dil ögesi hem de sanat unsuru olarak resimle ilgileri Milattan Önceki dönemlere dayanır. Asya'dan Avrupa kıtasına kadar Türklerin yaşadıkları bölgelerdeki binlerce yıl öncesine tarihlendirilen petroglifler / kaya üstü tasvirler ve farklı dönemlerde yapılmış duvar resimleri de bunu kanıtlar niteliktedir.

Foto 43: Kırgızistan'da Saymalı Taş'taki kaya üstü resimlerden bir görüntü

Foto 44: Tarihi Uyghur şehirlerinden Beş Balık'taki duvar resimlerinden bir görüntü
(Uyghur Özerk Cumhuriyeti)

Foto 45: Şeki'deki Han Sarayı'nın duvarlarındaki resimlerinden bir görüntü
(Şeki - Azerbaycan Cumhuriyeti)

Manas Üniversitesinin hem şehirdeki binasında hem de Cengiz AYTMATOV Yerleşkesi'ndeki binasında yer alan fakültelerin ve sosyal tesislerin (yemekhanelerin, kafeteryaların, spor salonlarının) duvarlarına eski Türk tarihini, kültürünü ve uygarlığını ilgilendiren birbirinden güzel duvar resimleri yapılmış ve tablolar asılmıştır.

Manas Üniversitesindeki tarihî, sosyal ve kültürel içerikli bu duvar resimleri ve tablolar hem bir geleneğin devam ettirilmesi hem de toplumsal değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması açısından önemlidir.

Foto 46: Manas Üniversitesindeki duvar resimlerinden birinin yakın görüntüsü

Foto 47: Manas Üniversitesindeki duvar resimlerinden birinin görüntüsü

Foto 48: Kırgızların ve bütün Türk Dünyası'nın milli ve efsanevi kahramanı "Manas"ın Manas Üniversitesindeki konferans salonlarından birinin duvarındaki resmi

Foto 49: Manas Üniversitesindeki duvar resimlerinden birinin görüntüsü

Sonuç ve Öneriler:

Kırgızistan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki tarihî kardeşliğin ve dostluğun nişanesi olarak 30 Eylül 1995 tarihinde kurulan Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, bugün gelinen noktada kuruluşunun 20. yılını geride bırakmış; eğitim öğretim faaliyetlerinin yanı sıra bilim, kültür ve sanat alanlarında da Orta Asya coğrafyasının marka üniversitelerinden biri hâline gelmiştir.

Manas Üniversitesinin seçkin akademik kurumlar arasında yer almasında verilen eğitim ve öğretimin kalitesinin, modern eğitim öğretim ortamlarının ve nitelikli insan kaynaklarının rolü büyüktür.

Manas Üniversitesinde sürdürülen çağdaş eğitim ve öğretim anlayışının gereği olarak öğretim üyeleri ve öğrencilerin katılımıyla arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları gerçekleştirilmekte; ortaya çıkarılan eserler de üniversite bünyesinde oluşturulan Arkeoloji - Etnografya Müzesinde sergilenmektedir.

Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesinde eski Türk yaşayış ve inanışının ürünü Saka, Hun, Avar, (Kök)türk, Uygur, Kırgız, Karahanlı... dönemlerine ait birbirinden değerli pek çok eser bulunmaktadır. Ancak üniversiteye getirilen bazı eserler (taş babalar) Arkeoloji - Etnografya Müzesinin mevcut binasının yetersiz olması sebebiyle açık alanlarda örtüsüz ve korunaksız olarak muhafaza edilmektedir.

Bu sebeple:

- Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi bünyesinde son derece isabetli ve anlamlı bir şekilde kurulan Arkeoloji - Etnografya Müzesi için (içinde teşhir salonlarının, laboratuvarların, çalışma odalarının, konferans salonlarının... bulunduğu) özel bir mekân oluşturulmalıdır.

- Arkeoloji - Etnografya Müzesinde bulunan eserlerin bilimsel – akademik nitelikli albümleri ve katalogları hazırlanmalıdır.

- Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesinde eski Türk dili, Türk tarihi, Türk kültür ve medeniyeti, Türk arkeolojisi, Türk antropolojisi ve etnolojisi ile ilgili bilimsel araştırma projelerine ağırlık verilmeli; anılan konularda araştırma ve incelemeler yapan bilim adamları desteklenmelidir. Bu bağlamda üniversitede 2004 yılında başlatılan ve alt yapısı tamamlanan “Orta Asya’daki Kültür ve Uygarlıkların Araştırılması” projesinin güncellenerek uygulamaya konulması yararlı olacaktır.

- Kırgızistan'daki ve Orta Asya'daki tarihî eserlerin ve kültürel varlıkların korunması, bu eserlerin yok olma sürecinin önüne geçilmesi, bilim dünyasında ve kamuoyunda duyarlılık ve farkındalık oluşturulabilmesi için Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi önderliğinde popüler ve bilimsel eserler (kitaplar, albümler, kataloglar, belgeseller) hazırlanmalı; hazırlanan eserlerin her seviyeden okuyucuya ulaştırılmasına özen gösterilmelidir.

- Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, Türkoloji faaliyetlerinin Orta Asya'daki merkezi hâline getirilmeli; bu amaçla üniversite bünyesinde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü açılmalı; söz konusu enstitüde farklı bilim dallarında (Türk Dili ve Lehçeleri Ana Bilim Dalı, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Türk Dünyası Halk Bilimi Ana Bilim Dalı...) yüksek lisans ve doktora seviyelerinde eğitim ve öğretim yapılmasına imkân verilmelidir.²²

- (Kök)türk harfli yazıtların en fazla bulunduğu ülkelerden biri de Kırgızistan Cumhuriyeti'dir. Nitekim büyük bölümü Batı (Kök)türlere (Oğuzlara, Türkişlere ve Karluklara) ve (çok azı ise) Kırgızlara ait ²³ Talas ve Koçkor Yazıtları Kırgızistan Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Ülke sınırları içinde Arap harfli yazıtlar başta olmak üzere farklı alfabe ve dillerle yazılmış binlerce yazıt vardır. Hem Kırgızistan'daki yazıtlarla hem de Asya coğrafyasındaki diğer yazıtlarla ilgili araştırma ve incelemelerin akademik seviyede yapılabilmesi için Manas Üniversitesi bünyesinde Yazıt Bilimi Merkezi / Epigrafi Merkezi açılmalıdır. Manas Üniversitesi bünyesinde Yazıt Bilimi Merkezinin açılmasına diğer Türk Cumhuriyetleri de mutlaka destek vermelidirler. Zira yazıtlar bütün Türk devletlerinin ve topluluklarının ortak kültürel mirasıdır. Yazıt Bilimi Merkezinin kuruluş aşamasında konuyla ilgili bilim adamlarının (başta yazıt bilimciler olmak üzere) deneyimlerinden ve birikimlerinden yararlanılmalı; bu amaçla faaliyet gösteren enstitülerin ve merkezlerin faaliyetleri ciddi biçimde araştırılıp incelenmeli; Türk Dil Kurumu Yazıt Bilimi Kolu ile de iş birliği yapılmalıdır.

²² Türkiye'deki bazı Türkiyat Araştırmaları Enstitülerinin yüksek lisans ve doktora seviyelerinde eğitim öğretim yaptıklarına (kadro yetersizliği nedeniyle) YÖK tarafından izin verilmemektedir. Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesinde Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü açılırken bu durum göz önünde buldurulmalı; ana bilim dalları için gerekli olan öğretim üyeleriyle önceden anlaşmalar yapılmalıdır.

²³ IX. yüzyıldan sonra Türk birliği üzerinde egemenlik kuran Kırgızlar, tarihî, sosyal, kültürel ve stratejik bakımdan büyük önem taşıyan ve aralarında bir zamanlar "Batı (Kök)türklerinin kağanlık merkezinin de bulunduğu topraklara (başta bugünkü Kırgızistan coğrafyası olmak üzere) yerleşirler. Kırgızların önceki yurtları / ana vatanları Kögmen Dağları'nın kuzeyi ile Yenisey Irmağı'nın kollarından Kem havzası arasında bulunmaktaydı. Anılan coğrafyada vücuda getirilen ve konunun uzmanlarınca Yenisey Yazıtları diye adlandırılan (Kök)türk harfli eski Türk yazıtlarının büyük bir kısmının Kırgızlara ait olması da Kırgızların ana vatanlarının bugün yaşadıkları yerler olmadığını açıkça kanıtlamaktadır (Alyılmaz, 2006, s. 17).

• Kırgızistan'ı ziyaret edecek veya Kırgızistan'da yüzey araştırmaları yapacak olan bilim adamları (yazıt bilimciler, dilciler, tarihçiler, sanat tarihçiler, arkeologlar...) diğer müzelerle birlikte Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Arkeoloji - Etnografya Müzesini de mutlaka ziyaret etmelidirler.

Kaynaklar:

- Alyılmaz, C. (2006). Kırgızistan'daki (Kök)Türk harfli yazıtların bugünkü durumu. *Journal of Turkic Civilization Studies*, C 1, 2, 17-27.
- Alyılmaz, C. (2009). Kırgızistan'daki Arap harfli yazıtlar üzerine. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4/8, 185-209.
- Alyılmaz, C. (2011). Zanabazar güzel sanatlar müzesindeki Türk eserleri. *Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290 Yılı (720-2010) From Ötüken to İstanbul, 1290 Years of Turkish Bildiriler / Papers*, İstanbul, 87-109.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara.
- Alyılmaz, C. (2015). Türk Dünyası vatandaşlığına doğru. *Uluslararası TEKE (Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim)*, <http://www.tekedergisi.com/> Volume 4/1, 69-76.
- Alyılmaz, C. (2016). "Gobu"stan'ın gizemi ("Kıpçaklar"a giden yol). Ankara.
- Alyılmaz, S. (2015). Türk Dünyası vatandaşlığı projesi. *Uluslararası TEKE (Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim) Dergisi*, <http://www.tekedergisi.com/> Volume 4/1, 77-85.
- Alyılmaz, S. ve Alyılmaz, C. (2014). Eski Türk kadın heykellerinin düşündürdükleri. *Uluslararası TEKE (Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim) Dergisi International Journal of Turkish Literature Culture Education*, <http://www.tekedergisi.com/> Volume 3/4, 1-33.
- Belli, O. (2003). *Kırgızistan'da taş balbal ve insan biçimli heykeller stone balbals and statues in human form in Kirghizistan*. İstanbul.
- Mert, O. (2015). Türk konseyi (keneşi) Türk üniversiteler birliği ve Türk üniversiteler birliği 1. genel kurulu. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 53, Erzurum, 273-290.
- Tabaldiev, Ş. K. ve Şamenova. A. A. (2006). *Burananın balbal taşları Kamennie izvayaniya Burani the stone carvings at Burana tower*. Bişkek.
- Useev, N. (2014). Prof. Dr. Kubatbek Tabaldiev vd. tarafından hazırlanan *Arkeoloji Albümü / Arheologiyalık Al'bom* adlı eser üzerine, *Uluslararası TEKE (Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim) Dergisi International Journal of Turkish Literature Culture Education*, <http://www.tekedergisi.com/> Volume 3/4, 206-210.